

JANI ŠUMAK

Jean-Luc Marion

V nedavni številki teološke revije *Concilium*, ki je bila posvečena ateizmu, je kanadski filozof in eden največjih poznavalcev hermenevtike, Jean Grondin, objavil članek *Spektalukarna vrnitev Boga v filozofijo*¹. Prek kratke analize sodobnih tokov v filozofiji avtor pride do zaključka, da se Bog ponovno pojavlja v besedilih vidnejših sodobnih filozofov, vse od Habermasa do Vattima in ne nazadnje Mariona. V tem (ponovnem) pojavljanju, ki je iz glavnega toka filozofije izginil od izdaje Heglove filozofije religije, vidi Grondin očitno ironijo, saj se tega nihče ni nadejal, ker so avtorji, ki so nastopili po Heglu, govorili o "smrti Boga" oz. so ta pojem kritizirali (Marx, Feuerbach, Nietzsche, Freud ipd.). A zgodila se je prav vrnitev Boga. Habermas je vstopil v dialog z religijami in po mnenju nekaterih revidiral svojo lastno filozofijo, Vattimo je izpostavil izvor sekularnosti in zahteval sekularizacijo same sekularnosti, trojček Derrida-Lévinas-Marion pa je (korak za korakom) utiral pot "ne-metafizičnemu mišljenju".

Prek te analize nam avtor izriše povsem drugačno filozofsko pokrajino konca 20. in začetka 21. stoletja, ki premika vprašanje Boga z obrobja v samo sredino filozofskega diskurza sodobnosti, za kar avtor navede tri vzroke: 11. september, padec komunizma in izpraznjenost smisla sodobnosti. Teroristični napadi v ZDA so (zahodnemu) svetu odstrili delujočo moč religije v svetu in pojem "sekularizacija" je vse bolj postal "naša stvar". Padec komunizma je dvignil zavest o odprtosti in demokraciji, v filozofskih krogih so postale vse resnejše kritike marksistične obljube raja na zemlji, ki je v svojem bistvu religiozna tema, in nekatera branja Marxovih

spisov, ki govorijo o religiji, so postavila pod vprašaj zakoreninjeno predstavo o filozofovi nenaklonjenosti veri. Izpraznjenost smisla pa izhaja iz nezmožnosti moderne, da bi odgovorila na vprašanje smisla, ki ga po mnenju avtorja ne gre pripisati resentimentu uma, saj religija ohranja svojo vrednost v svetu, tudi v sekulariziranih državah Zahoda.

Kot rečeno, šteje Grondin Mariona v trojico Derrida-Lévinas-Marion tako, da je slednji neki "logičen" zaključek prejšnjih dveh, in res ga, kot bomo kasneje videli, z njima veže več kot samo ista tema in kulturni prostor, iz katerega omenjeni trije filozofi izhajajo. Marion je dokončal prizadevanja Derridaja

in Lévinasa in jih povzel v znani tezi "Bog brez biti", torej Bog, ki je (lahko) samo Bog. Takšna vrnitev Boga v Marionovih spisih, ki se ji bomo posvetili kasneje, pa ga postavlja v dolgo tradicijo tega, kar imenujemo "krščanska filozofija". Toda Marion seveda ni samo "krščanski filozof" (oz. katoliški). V svojem nedavnem predavanju v Ljubljani nam je demonstriral svoje izredno poznavanje in novo branje kartezijanske filozofije ter v sklepnem odgovoru na vprašanja razkril ostro poznavanje fenomenologije Husserla in Heideggerja.

KONTEKST

Jean-Luc Marion se je rodil v Meudonu, blizu Pariza, leta 1946. Po končani srednji šoli je bil sprejet na slovito École Normale Supérieure, kjer so takrat učili Louis Althusser, Gilles Deleuze in Jacques Derrida. Ob kakovostni filozofski izobrazbi pa je njegovo miselno pot oblikovala vera in z njo povezano zanimanje za teologijo. Tako je Marion ob prebiranju filozofskih spisov bral dela znanih teologov, kot so Louis Bouyer, Jean Daniélou, Henri de Lubac in Hans Urs von Balthasar. Prav ta mešanica je izvor Marionovega prodornega uvida v fenomenologijo ter razmerje med teologijo in filozofijo. V času svojega študija je doživel tudi študentske nemire leta 1968.

Po končanem študiju je postal asistent za filozofijo na Sorboni ter član L'équipe Descartes, ki se je ukvarjala z raziskovanjem Descartesove filozofije. Napisal je *Sur l'ontologie grise de Descartes (O Descartesovi "skriti ontologiji", op. p.)* (njegov doktorat), ki je izšel leta 1981. V tem času je objavil tudi nekaj del na področju teologije. Leta 1968 je objavil svoj prvi članek *Résurrection* in sodeloval pri izdajanju francoske izdaje teološke revije *Communio*. Leta 1977 pa je izdal knjigo *Malik in razdalja*², ki ohranja svojo aktualnost vse do današnjega dne, o čemer priča tudi njen nedavni prevod v slovenščino. Marion v svojem prvencu stopa v dialog s smrtjo Boga

(Nietzsche in Heidegger) ter išče možnosti, kako govoriti o Bogu in kak bi naj ta govor bil. Odgovor je: takšen, da ohrani razdaljo do Božjega.

Leta 1980, po prejemu doktorata, postane predavatelj na Univerzi v Poitiersu, kjer je med leti 1963-1967 predaval Lévinasa, ki je imel občuten vpliv na razvoj Marionove filozofske poti. V času predavanja v Poitiersu dokonča svoje drugo delo o Descartesu, *Sur la théologie blanche de Descartes*, ter napiše *Dieu sans l'être*, knjigo, ki ga je dokončno postavila na filozofski zemljevid in ki je imela, in še ima, velik odmev po vsem svetu. Leta 1986 izda *Sur le prisme métaphysique de Descartes. Constitution et limites de l'onto-théo-logie dans la pensée cartésienne*. Isto leto izide še *Prolégomènes la charité*.

Nekateri negativni odzivi na knjigo *Dieu sans l'être* so Marionu za nekaj časa oddaljili od teoloških debat in njegovo delo se je vrtelo okoli raziskovanja fenomenologije, še posebej Husserla. Leta 1989 izide delo, ki je posvečeno slednjemu, z naslovom *Réduction et donation: recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie*. V tem času je postal predstojnik oddelka za filozofijo Univerze Paris X ter *professeur invité* na Katoliškem inštitutu. Pravi prodor raziskava na področju fenomenologije pa nastane leta 1992 v pogovoru s Paulom Ricoeurjem, Jean-Louisomom Chrétienom in Michelom Henryem, objavljenim v *Phénoménologie et Théologie*, kjer Marion artikulara idejo o "nasičenem fenomenu". Istega leta je hkrati prejel nagrado francoske akademije *Grand Prix de Philosophie de l'Académie Française*.

V devetdesetih izda še nekaj del o Descartesu: *Questions cartésiennes: Méthode et métaphysique, Descartes: objecter et répondre* (z Jeanom-Marie Beyssadeom) ter sodeluje pri nastajanju novega prevoda Husserlovih *Kartezijanskih meditacij*. Leta 1996 je postal predstojnik oddelka za filozofijo na Sorboni ter predstojnik Centre d'Études Cartésiennes. Temu premiku sledi izdaja naslednje knjige, posvečene Descartesu,

Questions cartésiennes. Toda največje delo iz tega obdobja pomeni leta 1997 izdana knjiga *Étant donné. Essai d'une phénoménologie de la donation*. Besedilo označuje soočenje s filozofijo Lévinasa, ki mu je kasneje posvetil več esejev, zbranih v *Emmanuel Lévinas: Positivité et transcendance*.

Od imenovanja na Sorboni je izdal *Le phénomène érotique* (2003) (nadaljevanje svojega dela *Prolégomènes à la charité*), *Le visible et le révélé* (2006), *Certitudes négatives* (2010) ter *Discours de réception à l'Académie française* (2010). Leta 2008 je prejel nagrado Karla Jaspersa Univerze v Heidelbergu ter bil istega leta bil imenovan med "nesmrtni" v francosko akademijo, kjer je nadomestil kardinala Lustigerja. Še danes predava na Sorboni in na Univerzi v Chicagu, je poročen in ima dva otroka.

"NEMOŽNOST NEMOŽNEGA"

Misel Jeana-Luca Mariona lahko v grobem razdelimo na tri dele: 1. filozofijo, kamor sodijo dela o Descartesu, ki so edina dela, ki bi jih najverjetneje lahko brez strahu pred nasprotovanjem filozofov in teologov označili kot filozofska, 2. teologijo in 3. fenomenologijo. Seveda je ta delitev navidezna in celo v neskladju z Marionom, ki na kritike o teološki agendi svoje misli ugovarja, da je to dvojno pogosto težko ločiti, in čeprav s tem ugovorom pove še marsikaj drugega, je pomenljivo to, da njegovo delo nikdar ni zgolj eno ali zgolj drugo, čeprav bi se sam najbrž označil za filozofa. Delitev, ki jo predlagamo, je le navidezna in služi pregledu³.

Morda je širši javnosti manj znano njegovo delo o Descartesovi filozofiji, a prav slednje mu je dalo temelje za njegovo nadaljnje delo. Če v grobem povzamemo samo tisti del njegovega opusa, ki se nanaša na vprašanje Boga, vidimo, da je vpeto v odgovor Heideggerjevim razumevanjem onto-teološkega značaja metafizike. Marion sicer prizna, da je Descartesa mogoče brati v okviru onto-teološke zgodovine metafizike, ampak se

temu branju na nekaterih mestih tudi izmika: svoboda ega ter neskončnost Boga v razmerju do razuma.

Marionovo teološko misel verjetno najbolje povzame knjiga *Malik in razdalja*. Ključni problem, ki ga knjiga obravnava, je vprašanje govora o Bogu. Glede možnosti slednjega Marion skrbno analizira Nietzscheja ter Hölderlina (in seveda Heideggerja). Tako Nietzsche kot Hölderlin sta po Marionovem mnenju pričevalca odsotnosti božjega, ki ga zaznata kot nek primanjkljaj, zato se loti ponovnega branja obeh avtorjev, ki je nasprotno od Heideggerjevega branja, vendar od njega navdihnjeno. Sklep njegove analize je odgovor na to praznino, ki ostane, ko se razkriti maliki, to je govor, ki ohranja to razdaljo, ki nikdar ne spremeni Boga v malika, in to je govorica molitve, ki jo Marion odkrije v teologiji sv. Dionizija.

V *Dieu sans l'être* se na neki način združita njegova teologija in fenomenologija. Po Marionovem prepričanju v ontologiji ni mesta za Boga, saj je, kot smo videli, Bog Bog samo, če ohranja razdaljo, ontologija pa je popredmetenje stvarnosti. Tako Boga ne moremo misliti s pojmom biti oz. mu ne moremo postavljati pogojev pojavljanja.

Tisto, kar bi lahko razumeli kot njegovo fenomenološko delo, pa zaznamuje Marionova "tretja redukcija". Prepričan je, da je redukcija (zvajanje fenomena na njegovo izvornost) pri Husserlu redukcija fenomena na predmet in pri Heideggerju redukcija na bit oz. bivajočnost, sam pa je pod vplivom svojih "mentorjev" (Derridaja in Lévinasa) prepričan, da je to še vedno v območju metafizike, zato se zavzema za tretjo redukcijo. To pa je redukcija na tisto, kar prejšnji dve šele omogoči, se pravi danost oz. podarjenost fenomena, preden ta postane nekaj na mojem horizontu. Navedeno seveda odpre polje "fenomenologije daru", ki pa po Marionovih besedah nima teološkega cilja, da bi želela dokazati, da je za vsakim darom nekdo, ki ga podarja.

Največji Marionov prispevek v fenomenologiji pa je njegov koncept "nasičenega

fenomena". Ker bi za predstavitev pojma "nasičeni fenomen" potrebovali več prostora, ki ga ta članek ne predvideva, ga bomo na tem mestu predstavili samo v obrisih. Marion pride do zaključka, da obstajajo fenomeni (v fenomenološkem smislu), ki predstavljajo paradoks za mišljenje in so prenasičeni, da bi jih lahko mislili. Tak primer je npr. "obličje" ali "ikona", ki spremeni moj pogled v gledanje mene – skozi svoj pogled sem gledan, zato ga ne morem objektivirati. Marion je prepričan, da obstaja več takšnih fenomenov, ki jih razdeli oz. opisuje s pomočjo Kantovih kategorij uma: ikona – modalnost, dogodek – kvantiteta, slika – kvaliteta in telo - relacija.

Na njegovem predavanju na Teološki fakulteti v Ljubljani smo bili priče nekemu povzetku njegove filozofije. Z vednostjo, da je vsaka predstavitev nepopolna, posveča revija Tretji dan ta kratek blok prav tej večplastnosti tega velikega krščanskega misleca in poznavalca novoveške filozofije ter fenomenologije.

1. Glej: Jean Grondin, *Gottes spektakuläre Rückkehr in die Philosophie*, v: *Concilium* 46(2010), 447-453.
2. Delo je bilo nedavno prevedeno v slovenščino: Jean-Luc Marion, *Malik in razdalja*, KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2009.
3. Na tem mestu bi bralca napotil na odlično spremno študijo dr. Banka Kluna v Jean-Luc Marion, *Malik in razdalja*, KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2009, str. 337-355, ter na Robyn Horner, *Jean-Luc Marion: A Theological Introduction*, Ashgate, Burlington, 2005.

R. Dolinar:
Nebo in obličje 22